

[preprint van: Daems, T. (2012). Koken met saffraan. Wereldwijd toezicht op vrijheidsberoving en het optioneel protocol bij het VN-Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing. In: L. Pauwels & G. Vermeulen (eds.), *Update in de criminologie VI. Actuele ontwikkelingen inzake EU-strafrecht, veiligheid, politie, strafprocedure, prostitutie en mensenhandel, drugsbeleid en penologie*. Antwerpen: Maklu, 300-315.]

Koken met saffraan. Wereldwijd toezicht op vrijheidsberoving en het optioneel protocol bij het VN-Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing (OPCAT)

Tom DAEMS*

1. Inleiding**

De wereld is al geruime tijd in de ban van het koken. Van Piet tot Sergio, van televisiescherm tot boekenbeurs. Zelfs op het weinig appetijtelijke terrein van de folterpreventie wordt dezer dagen al eens een keukenmetafoor uit de hoed getoverd. Zo merkte Marco Mona, die tussen 1990 en 2006 voorzitter was van de Association for the Prevention of Torture (APT), in 2006 het volgende op over de kracht van saffraan:

‘If you add three threads of saffron the next time you prepare rice, you will immediately see how the saffron rapidly spreads throughout even the largest pots of rice, imbuing it with rich colour and delicious spicy perfume - a striking effect, considering the small size of those few threads!’ (geciteerd in APT 2007: 40)

Mona beweerde dat de ingrediënten die de APT en zijn partners hadden toegevoegd aan het ruimere debat over folterpreventie een gelijkaardig effect hebben gehad als die drie draadjes saffraan: een relatief kleine inspanning die het toneel van de folterpreventie op doortastende wijze gekleurd en geparfumeerd heeft.

De APT is in het bijzonder trots op één bepaalde verwezenlijking, nl. de rol die het als niet-goevernamentele organisatie heeft gespeeld bij de totstandkoming van het optioneel protocol bij het VN-Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing (OPCAT), dat op 18 december 2002 werd aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. Het promoten van de idee van een onafhankelijk expertenorgaan dat op geregelde tijdstippen bezoeken brengt aan detentieplaatsen over de ganse wereld met het oog op de preventie van foltering en andere

* Doctorassistent, Vakgroep Strafrecht en Criminologie, Institute for International Research on Criminal Policy (IRCP), Universiteit Gent. De stof voor dit hoofdstuk werd bijgehouden tot 1 december 2011.

** Doorheen dit hoofdstuk worden volgende afkortingen gehanteerd:

APT = Association for the Prevention of Torture;

CAT = Committee Against Torture;

CPT = European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment;

ECPT = European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (26 juni 1987, inwerking: 1 februari 1989);

NPM = National Preventive Mechanism;

OPCAT = Optional Protocol to the UN Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman and Degrading Treatment or Punishment (18 december 2002, in werking: 22 juni 2006);

SPT = Subcommittee on Prevention of Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment;

UNCAT = UN Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (10 december 1984, inwerking: 26 juni 1987).

vormen van mishandeling, behoort tot het hart van de activiteiten van de APT sinds het in 1977 opgericht werd door de Zwitserse ex-bankier Jean-Jacques Gautier.

Het OPCAT trad in juni 2006 in werking en het zogenaamde Subcomité voor de preventie van foltering (SPT) startte zijn activiteiten in februari 2007. In de eerstvolgende paragraaf blikken we kort terug op de ontstaansgeschiedenis van het OPCAT. Vervolgens bespreken we bondig de hoofdlijnen van het optioneel protocol. In paragraaf vier besteden we aandacht aan de eerste ervaringen met het OPCAT.

2. Ontstaansgeschiedenis van het OPCAT

In 1973 bracht Amnesty International foltering onder wereldwijde aandacht met zijn belangwekkend *Report on Torture* (Amnesty International 1973). Het rapport maakte deel uit van een grootscheepse campagne die een jaar eerder op gang werd getrapt. In de publicatie presenteerde Amnesty International de resultaten van zijn wereldwijde survey over foltering. Het plaatje oogde niet fraai: foltering was in opmars en werd in de naoorlogse periode in toenemende mate als politiek wapen ingezet door allerhande autoritaire regimes.

‘...the use of torture has by all indications increased over the last few years. The continual limited wars of our time – civil wars, colonial wars, and territorial wars – account for part of this, but an increasing proportion is accounted for by states who use torture as a means of governing. Torture in those countries plays an integral role in the political system itself. Its function is not only to generate confessions and information from citizens believed to oppose the government; it is used to deter others from expressing opposition’ (Amnesty International 1973: 17-18)

De campagne van Amnesty International ging niet onopgemerkt voorbij. Zo kwam de folterproblematiek o.m. in het vizier van de VN. In december 1975 nam de Algemene Vergadering de *Declaration on the Protection of All Persons from Being Subjected to Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* aan. Twee jaar later werd de Commissie voor Mensenrechten verzocht om een ontwerpverdrag uit te werken. Daarmee werd het proces richting het VN-antifolterverdrag (UNCAT) definitief op gang getrokken (Rodley 2009).

Tegen deze achtergrond geraakte ook de Zwitserse ex-bankier en filantroop Jean-Jacques Gautier geboeid door de folterthematiek (De Vargas 1980; Mischler 2003). Gautier zou betrokken worden bij een studie van het Institut Henry-Dunant over de bescherming van politieke gevangenen, waarvoor hij de conclusies redigeerde. Hierin verwerkte hij ideeën die hij reeds eerder embryonaal had geschetst in een brief van 25 september 1974 aan Hélène Engel. Gautier wees daarbij in het bijzonder op de onmacht van de VN om de mensenrechten te doen respecteren en de daaruit voortvloeiende noodzaak om het implementatievraagstuk vanuit een gans ander perspectief te benaderen:

‘Mon sentiment est qu’il faudrait essayer de prendre le problème par l’autre bout, c’est-à-dire persuader 3 ou 4 Etats européens de signer entre eux une convention prévoyant non seulement l’abolition de toute forme de torture, mais la possibilité d’enquêtes exercées par un organisme neutre et la publication de leurs résultats. Si quelques autres Etats se joignent ensuite à cette convention, on aura au moins réussi à endiguer cette épidémie de la torture qui s’est étendue de manière effrayante au cours des dernières décennies’ (Gautier 1974/2003: 43)

Geïnspireerd door de ervaringen van het Internationaal Comité van het Rode Kruis stelde Gautier de oprichting voor van een onafhankelijk internationaal orgaan dat onbeperkt en

ongehinderd toegang zou krijgen tot detentieplaatsen om ter plekke na te gaan of alles volgens het boekje verloopt. Twee jaar later publiceerde hij zijn voorstellen in het tijdschrift *La Vie protestante* (Gautier 1976). In 1977 richtte Gautier het Comité suisse contre la torture op (dat in 1992 tot de huidige APT werd omgedoopt) met als hoofddoel de realisering van het voorgestelde toezichtsorgaan.

Einde jaren 70 startten de besprekingen voor de UNCAT. Op aansturen van Niall MacDermot, toenmalig secretaris-generaal van de International Commission of Jurists, werd het voorstel van Gautier in 1978 herwerkt tot een optioneel protocol bij de geplande UNCAT. Costa Rica toonde zich bereid het voorstel te ondersteunen en diende het in maart 1980 in bij de Commissie voor Mensenrechten. Het maakte hierbij wel een belangrijk voorbehoud: de bespreking van het ontwerp van optioneel protocol mocht niet aanvangen zolang de UNCAT niet rond was, dit om te vermijden dat het optioneel protocol de onderhandelingen m.b.t. de UNCAT zou vertragen of doorkruisen.

De besprekingen binnen de VN verliepen echter moeizaam. Het Comité suisse contre la torture en de International Commission of Jurists besloten daarom hun aandacht te verleggen naar het regionale niveau. In 1981 had de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa zich al achter het voorstel van een optioneel protocol geschaard. Binnen de Raad van Europa was er duidelijk meer bereidwilligheid en enthousiasme om het geplande toezichtsmechanisme te realiseren. In juni 1987 werd het ECPT aangenomen en op 1 februari 1989 trad het in werking. Het eerste bezoek van het CPT (aan Oostenrijk) vond plaats in mei 1990 (Evans & Morgan 1998).

Begin jaren negentig werd een nieuw ontwerp van optioneel protocol uitgewerkt dat in 1991 door Costa Rica werd ingediend. In maart 1992 werd een werkgroep belast met de uitwerking van het ontwerp. De eerstvolgende jaren boekte de werkgroep echter bitter weinig vooruitgang. Mexico doorbrak in 2001 de impasse met het voorstel om het zwaartegewicht te verschuiven van het internationale naar het nationale niveau. In het Mexicaanse scenario zou elke staat daardoor grotendeels zelf de verantwoordelijkheid dragen voor de organisatie van het onafhankelijke toezicht. De EU reageerde prompt met een tegenvoorstel waarin de rol van het internationale expertencomité werd hersteld en staten vrij zouden gelaten worden om al dan niet te beslissen een nationaal mechanisme op te richten dat aanvullend hieraan bezoeken zou afleggen.

Tijdens de tiende bijeenkomst van de werkgroep in januari 2002 legde voorzitter Elizabeth Odio-Benito een compromistekst op tafel die elementen van de twee kampen integreerde en voorzag in een systeem van bezoeken door zowel een internationaal als nationaal mechanisme. Het voorstel kon niet rekenen op een consensus en werd daarom door Costa Rica samen met de andere voorstellen overgemaakt aan de Commissie voor Mensenrechten. Uiteindelijk zou het voorstel van Odio-Benito het pleit winnen: op 18 december 2002 werd het OPCAT aangenomen door de Algemene Vergadering met 127 stemmen voor, 4 tegen en 42 onthoudingen (Evans & Haenni-Dale 2004; Boeglin 2005).

3. Het OPCAT in een notendop

Het OPCAT is een optioneel protocol bij de UNCAT. In de preambule tot het OPCAT wordt in het bijzonder verwezen naar de artikelen 2 en 16 UNCAT, welke onder meer de verplichting formuleren om maatregelen te nemen ter preventie van foltering en andere wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing. De UNCAT bleek echter weinig effectief in de wereldwijde strijd tegen foltering (Rodley 2009; Nowak 2010). Dit werd reeds voorspeld door Jean-Jacques Gautier: het probleem was niet zozeer een tekort aan internationale normen, maar wel het ontbreken van een effectief instrument om deze te doen

respecteren. Of zoals Gautier het formuleerde: ‘(...) there is legitimate reason to doubt the utility of a new convention if it does not strengthen the existing procedures for implementation’ (Gautier 1980: 32). Om die reden formuleert het OPCAT geen nieuwe substantieve normen, maar poogt middels een nieuwe methode bepaalde (preventieve) opdrachten die reeds vervat liggen in de UNCAT, beter te realiseren (Long 2005). Gautier vat de belangrijkste kenmerken van het voorgestelde mechanisme als volgt samen:

- ‘-instead of a dramatic enquiry, *routine visits* to which the State will agree to submit its territory;
- instead of a charge made against a State, a system of *mutual assistance and collaboration* to improve the protection of prisoners;
- instead of a State being found guilty of a violation, stress will be laid on *prevention*;
- instead of a time-consuming procedure, full of pitfalls, a possibility of *swift action*;
- instead of clashes between governments, *a nucleus of committed states* in the fight against torture, determined to ensure full openness in the treatment of their prisoners’ (Gautier 1980: 35)

Detentiecentra bezoeken, ter plekke mensen interviewen, informatie inzamelen, rapporten opmaken, aanbevelingen formuleren, gesprekken aanknopen met lidstaten: dat zijn de ingrediënten van het OPCAT. Net zoals dit bij de ECPT het geval is, schrijft het OPCAT voor dat dit alles dient te gebeuren in een sfeer van vertrouwelijkheid, samenwerking en constructieve dialoog. Het OPCAT is niet uit op publieke aanvallen of het optrekken van schandpalen, maar wil veeleer een helpende hand reiken aan de lidstaten die door de ratificatie van het optioneel protocol geacht worden hetzelfde nobele doel na te streven, nl. een wereld vrij van foltering en andere wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing. Hoe verloopt dit in de praktijk?

Het OPCAT steunt op twee pijlers. Enerzijds richt het OPCAT het SPT op. Dit SPT is een internationaal comité dat toegang heeft tot alle plaatsen waar mensen van hun vrijheid worden beroofd. Het SPT telde aanvankelijk tien leden die in oktober 2006 werden verkozen en voor de eerste keer samenkwamen in Genève op 19 februari 2007. Ten gevolge van de vijftigste ratificatie van het OPCAT (op 24 september 2009 door Zwitserland) diende het SPT verder uitgebreid te worden naar 25 leden (art. 5.1 OPCAT). De vijftien extra leden werden op 28 oktober 2010 verkozen en het uitgebreide SPT kwam in februari 2011 voor de eerste keer samen. Anderzijds schrijft het OPCAT voor dat elke lidstaat één of meerdere nationale preventiemechanismen (NPM) aanwijst of opricht. Dergelijke NPMs moeten onafhankelijk kunnen werken, bezoeken brengen aan mensen die opgesloten zijn en aanbevelingen formuleren. Het SPT wordt geacht de lidstaten bij te staan bij de oprichting of aanwijzing van de NPMs. Verder moet het SPT contacten onderhouden met de NPMs en deze ondersteunen waar nodig (art. 11(b) OPCAT).

Het SPT dient samen te werken met de relevante VN-instellingen en andere internationale, regionale en nationale instellingen (art. 11(c) en 31 OPCAT). Dit is vooral aan de orde binnen de Europese context, aangezien heel wat Europese staten zowel het ECPT als het OPCAT hebben geratificeerd (Daems 2011a). In het voorwoord tot zijn zestiende jaarverslag, waarin het CPT de inwerkingtreding van het OPCAT verwelkomde, stelde ook het CPT dat samenwerking, complementariteit en synergie de relatie tussen het CPT en het SPT dienen te kenmerken (CPT 2006). Naar aanleiding van zijn eerste bezoek aan Europa (in maart 2008 aan Zweden) had het SPT om die reden overleg gepleegd met het CPT. Dit verklaart waarom het SPT toen opteerde voor een korter en meer gericht bezoek (CAT 2008: §21).

Na elk bezoek maakt het SPT een vertrouwelijk rapport op dat centraal staat in de dialoog met de lidstaat. Publicatie van de rapporten kan in drie gevallen: (1) wanneer de

betrokken staat zijn toestemming verleent; (2) wanneer de betrokken staat zelf overgaat tot publicatie van een deel van het rapport; en (3) bij gebrek aan samenwerking kan het SPT het CAT verzoeken om het rapport openbaar te maken. In het laatste geval kan het SPT het CAT ook vragen een publieke verklaring af te leggen. Daarnaast dient het SPT een jaarrapport op te maken ten behoeve van het CAT. Dit is publiek toegankelijk (art. 16 OPCAT). Verder kan het SPT ook voorstellen om een kort opvolgingsbezoek te organiseren indien het dit nodig acht (art. 13.4 OPCAT).

De lidstaten verbinden zich ertoe om binnen een termijn van één jaar na ratificatie van het OPCAT een NPM aan te wijzen of op te richten (art. 17 OPCAT). Uitstel is mogelijk, maar wordt beperkt tot maximum drie jaar. Die termijn kan één keer met twee jaar verlengd worden door het CAT (art. 24 OPCAT). Behoudens een aantal algemene opmerkingen over onafhankelijkheid, professionaliteit, middelen en respect voor de principes van Parijs schrijft het OPCAT niet voor hoe de NPMs er precies moeten uit zien (art. 18 OPCAT). Er is dus geen ideaal model beschikbaar voor de NPMs (Murray 2008; Steinerte & Murray 2009). In het vierde jaarrapport van het SPT wordt daarover het volgende opgemerkt:

‘The form and structure of the NPM is likely to reflect a variety of factors which are particular to the country concerned, and it is not for the Subcommittee to say in the abstract what may or may not be appropriate. All NPMs must of course be independent. Beyond this, the Subcommittee looks at NPMs from a functional perspective, and recognizes that just because one model works well in one country does not mean it will work well in another’ (CAT 2011: §62)

Niettemin heeft het SPT reeds in zijn eerste jaarrapport een aantal voorlopige richtlijnen uitgewerkt (‘Preliminary guidelines for the ongoing development of NPMs’, CAT 2008: §28) en deze verder aangevuld en herwerkt in zijn vierde jaarrapport (‘Guidelines on NPMs’, CAT 2011: §63-102; zie ook SPT 2010c, 2011c).

Artikel 26 van het OPCAT voorziet in de oprichting van een speciaal fonds om bezochte staten financiële bijstand te verlenen bij de implementatie van de aanbevelingen en om voorlichtingsprogramma’s van de NPMs te ondersteunen. Dit fonds wordt gespijsd door vrijwillige giften. Tussen 2008 en 2010 traden Tsjechië, de Maldiven en Spanje op als donor (CAT 2011: §29). Het SPT had reeds eerder laten weten dat het niet zelf wenst te beslissen over de besteding van de middelen. Volgens het SPT wordt bij voorkeur een duidelijk onderscheid gemaakt tussen de rol die het SPT vervult als een onafhankelijk preventief mechanisme enerzijds en de financiering van de implementatie van zijn aanbevelingen anderzijds (CAT 2009a: §47). Intussen werd het fonds boven het doopvont gehouden. Op 30 november 2011 liep de eerste oproep tot voorstellen af.

4. Terugblik op vijf jaar OPCAT

4.1. Enkele cijfers

Het OPCAT trad op 22 juni 2006 in werking. Op 1 december 2011 hadden 61 staten het OPCAT geratificeerd. Nog eens 22 andere staten hadden het ondertekend. Tabel 1 geeft een overzicht van de bezoeken die tot dusver werden georganiseerd.

TABEL 1: overzicht bezoeken SPT (stand van zaken op 1 december 2011)

Land	Bezoek	Rapport verzonden	Status rapport	Antwoord ontvangen	Status antwoord
------	--------	-------------------	----------------	--------------------	-----------------

Mauritius	8-18 oktober 2007	Ja	Vertrouwelijk	Ja	Vertrouwelijk
Maldiven	10-17 december 2007	Ja	Publiek	Nee	-
Zweden	10-14 maart 2008	Ja	Publiek	Ja	Publiek
Benin	17-26 mei 2008	Ja	Publiek	Ja	Publiek
Mexico	27 augustus - 12 september 2008	Ja	Publiek	Ja	Publiek
Paraguay	10-16 maart 2009	Ja	Publiek	Ja	Publiek
Honduras	13-22 september 2009	Ja	Publiek	Nee	-
Cambodja	2-11 december 2009	Ja	Vertrouwelijk	Nee	-
Libanon	24 mei - 2 juni 2010	Ja	Vertrouwelijk	Ja (commentaar m.b.t. 1 van de 17 bezochte instellingen)	Vertrouwelijk
Bolivië	30 augustus - 8 september 2010	Ja	Vertrouwelijk	Ja	Vertrouwelijk
Liberia	6-13 december 2010	Ja	Vertrouwelijk		
Oekraïne	16-25 mei 2011	Ja	Vertrouwelijk		
Brazilië	19-30 september 2011				
Mali	Gepland voor 2011				
Opvolgingsbezoek Paraguay	13-15 september 2010	Ja	Publiek	Ja	Publiek

In totaal legde het SPT 13 reguliere bezoeken en één opvolgingsbezoek af. In principe zou in 2011 ook Mali bezocht worden (CAT 2011: §111). Op het moment dat dit hoofdstuk werd afgesloten, was hierover nog geen verdere informatie beschikbaar. Het SPT schreef 12 reguliere rapporten en verstuurde deze aan de betrokken lidstaten. In de helft van de gevallen heeft de betrokken staat toestemming verleend om het rapport openbaar te maken. Dit geldt voor de rapporten m.b.t. de Maldiven, Zweden, Benin, Mexico, Paraguay en Honduras. Het rapport dat werd opgemaakt n.a.v. het opvolgingsbezoek aan Paraguay, is ook vrij beschikbaar.

Het SPT ontving zes volwaardige antwoorden en één zeer gedeeltelijk antwoord (Libanon). De Maldiven, Honduras en Cambodja hebben geen antwoord ingestuurd binnen de gestelde termijn, nl. binnen de zes maanden na ontvangst van het rapport. Voor Liberia en Oekraïne was de termijn nog niet verstreken. Vier antwoorden zijn publiek gemaakt (Zweden, Benin, Mexico en Paraguay). Ook het antwoord dat Paraguay formuleerde op het rapport n.a.v. het opvolgingsbezoek, werd vrijgegeven. Tot slot publiceerde het SPT vier jaarrapporten.

4.2. België en het OPCAT

België ondertekende het OPCAT op 24 oktober 2005, maar heeft het tot dusver niet geratificeerd. Naar aanleiding van de bespreking van het tweede periodiek rapport van België in november 2008 wees de Belgische delegatie het CAT op de technische moeilijkheden in dit dossier die voortvloeien uit de complexe staatstructuur en het bestaan van allerhande gespecialiseerde instellingen die de mensenrechten behartigen. Dit alles zou de oprichting van het NPM compliceren en het gebrek aan vooruitgang verklaren:

‘Avant de pouvoir ratifier ce Protocole facultatif, toutes les autorités concernées doivent parvenir à un accord sur la structure, la composition, le mandat et le financement de ce mécanisme national de prévention de la torture. Cependant, vu la multiplication en Belgique de telles institutions centrales consacrées – en vertu d’obligations internationales – tantôt au respect des droits de l’enfant, tantôt à la protection des personnes handicapées, tantôt à la prévention de la torture, il est actuellement également réfléchi à la possibilité de créer un organisme central en charge de toutes les matières relatives aux droits individuels fondamentaux’ (Délégation belge 2008)

Op het moment van schrijven (december 2011) was de knoop nog niet ontward of doorgehakt. De (internationale) druk op België werd in tussentijd wel opgevoerd: zo hebben o.m. het CAT (2009b: 11), de VN-Mensenrechtenraad (2011: 13), de Europese Commissaris voor Mensenrechten (2009: 12-13, 32), de Federale Ombudsman (2011: 132-134) en de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers (2011) verzocht de nodige stappen te zetten richting ratificatie van het OPCAT. In hun advies bij een ontwerp van decreet houdende instemming met het facultatief protocol onderstreepten de Strategische Adviesraad internationaal Vlaanderen en de Strategische Adviesraad voor het Welzijns-, Gezondheids- en Gezinsbeleid (2011: 6) het belang van het optioneel protocol en riepen de Vlaamse Regering op ‘(...) om bij te dragen tot een snelle totstandkoming van een performant nationaal toezichtsmechanisme’.

Eén mogelijke piste is het ombouwen van het huidige Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding tot een volwaardige mensenrechteninstelling. Het Centrum werd echter een B-status toegekend en voldoet dus niet aan de vereisten van een onafhankelijke mensenrechtencommissie, zoals geformuleerd in de Principes van Parijs (De Beco 2007; Strategische Adviesraad internationaal Vlaanderen 2011: 8-9; Van Laethem & Weis 2011). Een andere optie is de oprichting van een geheel nieuwe instelling. Zo werd in april 2006 in een nota, voorbereid door Olivier De Schutter en Gauthier de Beco en ondertekend door verschillende Belgische NGO’s, gepleit voor de oprichting van een Belgische Commissie voor Grondrechten. In dit scenario zou een dergelijke commissie ook de rol vervullen van NPM, zoals voorzien in het OPCAT (De Schutter & De Beco 2006; Pataer 2006; De Beco 2007). Deze piste kreeg recentelijk ook bijval in de Kamer van Volksvertegenwoordigers: in een resolutie van 20 juli 2011 werd de federale regering opgeroepen om het OPCAT tegen einde februari 2012 te ratificeren en om o.m. in het licht daarvan een officiële mensenrechtencommissie uit te bouwen (Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers 2011).

De oprichting van een dergelijke mensenrechtencommissie werd reeds aangekondigd in het regeerakkoord van Verhofstadt II (Federale Regering 2003: 92). Tijdens de elfde sessie van de universele periodieke evaluatie in mei 2011 stemde België andermaal in met de oprichting van een nationale mensenrechteninstelling (Human Rights Council 2011). Het regeerakkoord van Di Rupo I lijkt de plannen nieuw leven in te blazen. In §2.8.1 staat hierover te lezen: ‘Om onze internationale verbintenissen na te leven moet er, in overleg met

de Gemeenschappen en de Gewesten, een nationale mensenrechtencommissie worden opgericht. Zij zal met de bestaande instellingen rekening houden' (Federale Regering 2011: 144). Het is voorlopig nog afwachten hoe dit alles zich verder zal ontwikkelen en op welke wijze het nationale luik van het OPCAT ingevuld zal worden. In het licht van de complexiteit van het huidige toezichtslandschap lijkt een grondig debat over de toekomstige (her-)organisatie van het onafhankelijk toezicht op plaatsen van vrijheidsbeneming in België alvast onafwendbaar (Daems 2011b: 341-342).

4.3. Een eerste proeve van evaluatie

4.3.1. Bezoeken

Het aantal bezoeken van het SPT schommelde de afgelopen jaren tussen twee en vier op jaarbasis. Dit is bijzonder weinig. Het SPT is zich daarvan bewust en maakt zich daar zorgen over. In zijn eerste jaarrapport schreef het SPT dat iedere lidstaat om de vier à vijf jaar bezocht zou moeten worden (CAT 2008: §15). Dit is een norm die ook door het CPT wordt gehanteerd (Daems 2010: 80). Het budget was toen totaal ontoereikend om deze norm te halen (CAT 2008: §50). In het tweede jaarrapport klaagde het SPT dat zijn omkadering slechts drie tot vier bezoeken op jaarbasis mogelijk maakt: gelet op het toenmalige aantal ratificaties berekende het SPT dat elke staat daardoor slechts om de 12 à 15 jaar bezocht zou kunnen worden (CAT 2009a: §4). Het SPT herhaalde ook zijn streefdoel om elke vier à vijf jaar een periodiek bezoek te organiseren, wat betekent dat het op middellange termijn naar tien bezoeken op jaarbasis moet kunnen evolueren (Ibid: §17). In het derde jaarrapport drukte het SPT de hoop uit dat de toen nakende uitbreiding van tien naar 25 leden ertoe zou kunnen leiden dat het naar minimaal acht bezoeken op jaarbasis zou kunnen gaan (CAT 2010: §8), en herhaalde het zijn streefcijfer van tien bezoeken per jaar op middellange termijn, met een gemiddelde van minstens één bezoek aan elke lidstaat elke vier à vijf jaar (CAT 2010: §21).

In 2011 werden tot dusver twee bezoeken afgelegd. Mogelijks worden dit er drie als ook Mali het SPT nog over de vloer krijgt (cf supra). Met 61 ratificaties zou het SPT bij de huidige stand van zaken slechts ongeveer om de 20 jaar een periodiek bezoek aan elke lidstaat kunnen doorvoeren. Gelet op het feit dat bij voorkeur vier à zes leden deel uitmaken van een bezoekdelegatie leidt dit ook niet tot een optimale aanwending van het 25-koppige SPT (Evans 2011). In een dergelijk scenario nemen de leden slechts pakweg om de twee jaar deel aan een missie.

Voor 2012 lijkt beterschap in zicht: het SPT kondigde aan zes lidstaten te zullen bezoeken, nl. Argentinië, Gabon, Honduras, Kyrgyzstan, Moldavië en Senegal. Die stijging wordt echter vooral verklaard door het feit dat drie van de zes geplande bezoeken hoofdzakelijk gericht zijn op het NPM-luik:

'The visiting programme for 2012 reflects the SPT's endeavour to move towards greater effectiveness. The SPT intends to use its visiting mandate in a creative way, by tailoring visits to focus on particular elements of its mandate, when it considers it appropriate to do so. This should enable the SPT to be more efficient, and to engage with a greater number of States parties' (SPT 2011d)

Het SPT legt dus (noodgedwongen) meer creativiteit aan de dag om het gebrek aan materiële ondersteuning te compenseren (Evans 2011).

4.3.2. Medewerking

Er is ook gemor over het laattijdig of niet insturen van antwoorden op de rapporten van het SPT. In zijn vierde jaarrapport merkte het SPT op dat vertragingen bij het insturen van de antwoorden leiden tot vertragingen in de dialoog over de implementatie van de aanbevelingen. Bij het uitblijven van het antwoord verschuift de focus van de dialoog zelfs grotendeels naar de vraag wanneer het antwoord mag worden verwacht (CAT 2011: §58). Malcolm Evans (2011), de huidige voorzitter van het SPT, merkte daarenboven op dat de kwaliteit van de antwoorden niet altijd even goed is, zonder evenwel een bepaalde lidstaat bij naam te noemen. Van de tot nog toe gepubliceerde antwoorden springt dat van Benin er alvast uit. Niet enkel omwille van de beperkte omvang, maar ook door de holle fraseologie:

‘S’agissant des recommandations relatives à la privation de liberté par la police et la gendarmerie, et de toutes les autres recommandations du SPT, elles sont accueillies favorablement. Toutefois, il est envisagé une séance de travail avec les structures concernées en vue d’examiner dans quelles mesures elles seront mises en oeuvre’ (SPT 2011b: §5)

Het SPT is ook bezorgd over de ontwikkelingen met betrekking tot de NPMs. In zijn vierde jaarrapport meldde het SPT dat einde 2010 27 van de 57 staten het SPT officieel op de hoogte hadden gebracht over welke instantie de rol van NPM vervult. Voor zeven staten was de deadline van één jaar nog niet verstreken. Drie andere staten hadden middels art. 24 OPCAT extra uitstel verkregen. Dit betekent dat einde 2010 20 staten hun verplichtingen onder art. 17 OPCAT niet hadden nagekomen. Het SPT sprak daarbij over ‘a matter of major concern’ (CAT 2011: §23).

Reeds vanaf het prille begin van zijn bestaan wijst het SPT op het gebrek aan vooruitgang en opvolging van de aangegane verbintenissen door de lidstaten (CAT 2008: §29; CAT 2009a: §35). Er is daarenboven geen budget voorzien om een belangrijk onderdeel van zijn takenpakket, nl. het verlenen van bijstand aan lidstaten m.b.t. de NPMs (art 11(b) OPCAT), uit te voeren (CAT 2008: §53; CAT 2010: §12). Bij de invulling van dit deel van zijn opdracht krijgt het SPT steun van buiten de VN (in het bijzonder van de APT), maar het is daar niet onverdeeld gelukkig mee en waarschuwt voor ‘(...) the risks entailed in delegating budget support for the discharge of an official mandate to non-governmental bodies’ (CAT 2010: §41).

Bij blijvend gebrek aan medewerking van een lidstaat zou het SPT het CAT kunnen verzoeken om het rapport openbaar te maken of een publieke verklaring af te leggen (art. 16 OPCAT). Voorlopig heeft het CAT die stap nog niet gezet. Het blijft daarom nog afwachten welke kritische grens het SPT en het CAT zullen hanteren om wel op te treden. Op dit moment lijken de lidstaten nog wat krediet te krijgen. Het SPT kijkt daarbij zelfs in eigen boezem:

‘The Subcommittee does ...remain concerned that Responses to its Reports are not always received within the six-month period that is set for them, and that Responses do not always address the issues raised in the visit reports in a full and systematic fashion. The SPT appreciates that it has a responsibility to inform States parties more clearly of its expectations in this regard’ (Evans 2011: 5)

Dit is natuurlijk een slimme strategie: (een deel van) de schuld wordt zo (al dan niet terecht of gemeend) bij zichzelf gelegd. Het is dan ook aan het SPT om *zijn* verantwoordelijkheid op te nemen en de lidstaten beter te informeren over wat precies van hen wordt verwacht. Staten lijden hierdoor geen gezichtsverlies: de oorzaak voor een falende medewerking wordt op die manier immers niet gelegd in mogelijks kwaad opzet van de lidstaat, maar in een gebrek aan bekendheid met de verwachtingen van het SPT. Dit is een beproefde tactiek die in het

verleden o.m. ook door het CPT werd aangewend (Daems 2010: 81). Deze tactiek heeft echter maar een beperkte houdbaarheidsdatum: het wordt afwachten hoe het SPT in de toekomst zal reageren op een falende medewerking wanneer men mag verwachten dat het *wel* voldoende bekend en gekend is.

4.3.3. Enkele opmerkelijke vaststellingen

Uit de tot dusver gepubliceerde rapporten blijkt dat het SPT de afgelopen jaren op praktijken is gebotst die binnen een Europese context niet (meer) of nauwelijks voorkomen - en waar het CPT dus veel minder (of geen) ervaring mee heeft. Het rapport over de Maldiven meldt bijvoorbeeld dat bepaalde lijfstraffen (*flogging*) er nog steeds worden toegepast. Vooral de rechtvaardiging hiervoor klinkt wat vreemd in (Europese) oren: 'The authorities noted ... that this punishment was intended to inflict humiliation rather than physical pain' (SPT 2009: §26). Met hun reactie wekken de autoriteiten in de Maldiven de indruk dat zij ervan overtuigd zijn dat enkel fysieke pijn problematisch is binnen het kader van het OPCAT en de UNCAT - vernedering wordt wel aanvaardbaar geacht. Het hoeft niet te verbazen dat dergelijke verschillen in opvatting de dialoog bemoeilijken. De gesprekspartners zitten hier duidelijk op een andere golflengte.

In het rapport over Benin beschrijft het SPT in onderstaande passage een vorm van zelfregulering die plaatsgreep in de nasleep van een geval van verduistering:

'...at the Gendarmerie of Zogbodomey, the delegation encountered two persons held by the gendarmes after reportedly being involved in embezzling funds from an employer to go into business for themselves. The organisation alleging the embezzlement, which the two readily admitted, had not yet decided to file a formal complaint. Meanwhile, it was seeking restitution from them through the proceeds of their continuing work. When the delegation visited at the weekend, they were in custody in the holding cell pending release into the custody of the employing organisation to work off the debt. The SPT takes no position on the restorative approach to the offence, but is concerned that there was no official record of the fact that persons deprived of liberty were being held by the Zogbodomey gendarmes' (SPT 2011a: §66)

Het valt daarbij op dat het SPT zich niet wenst uit te spreken over het zogenaamde 'restoratieve' karakter van deze handelwijze. Het SPT maakt ook geen opmerking over de rechtvaardiging voor de opsluiting van de twee personen of over de rechten van verdediging. Verder blijft het SPT stil over het feit dat de twee werden vastgehouden in afwachting van de aflossing van hun schuld die schijnbaar autonoom bepaald werd door de voormalige werkgever. Het SPT beperkt zijn kritiek tot de opmerking dat de opsluiting nergens werd geregistreerd. Bepaalde vaststellingen worden dus bij voorbaat geweerd uit de dialoog tussen het SPT en Benin aangezien ze nooit tot voorwerp van gesprek werden gemaakt.

In verschillende rapporten duiken beschrijvingen op van schrijnende leefomstandigheden in politiecellen en gevangenissen. Onderstaande passages komen respectievelijk uit de landenrapporten die betrekking hebben op Paraguay, de Maldiven en Benin:

'Police station No. 3 in Pedro Juan Caballero had a cell measuring 1 x 2 m, smelling strongly of urine. At the time of the visit, which took place at around 10 a.m., there was a detainee in the cell who had spent the night there. He said he had slept on the floor as the cell had no mattress. It also had no toilet and the detainee urinated against the wall. The floor of the cell was almost entirely soaked, which made it even more difficult for the detainee to find a place to rest. There was broken glass on the floor of the cell' (SPT 2010b: §119)

‘Cells of 16.4 sq. mt. were holding 20 persons, resulting in less than one square meters of space for one person.... The number of detainees held in the facility was so high that even the small yard was used to accomodate a significant number of detainees in cramped conditions. Almost all were handcuffed and some to their chairs. These detainees did not have access to shelter from the rain, and the delegation also heard a number of complaints that they had difficulties with access to toilets. The delegation interviewed also two women who said that they had been held for several days in the yard, handcuffed to the chairs and surrounded by male detainees, before being moved to another detention centre’ (SPT 2009: §141)

‘The delegation saw with its own eyes on a night visit to Abomey Prison on 23 May 2008 that detainees were obliged to sleep in constant physical contact with at least two other prisoners. The overcrowding resulted in some detainees not being able to lie down to sleep, but having to stand or sit for the twelve hours of lock-up. The delegation measured the temperature in one of the dormitories housing around 100 prisoners as 36 degrees centigrade with a humidity factor of 72 at 23:30 hours. This equates to a heat index of between 51 and 54 degrees centigrade. Such temperatures produce extreme heat stress. The detainees had to use an uncovered plastic bucket as there were no toilet facilities in the locked cells at night. The air was hot, humid, and fetid with human sweat’ (SPT 2011a: §180)

Tot slot blijkt uit de gepubliceerde rapporten dat folterpraktijken en andere vormen van mishandeling nog prominent aanwezig zijn in bepaalde delen van de wereld, o.m. in de landen die het SPT tot dusver bezocht heeft in Zuid-Amerika. Onderstaande passages komen respectievelijk uit de rapporten met betrekking tot Mexico en Paraguay:

‘The delegation received abundant, solid and consistent evidence from all sources consulted and from interviews, on the basis of which it concludes that detainees are at highest risk of torture or cruel, inhuman or degrading treatment in their dealings with the Office of the Public Prosecutor – as the entity responsible for preliminary investigation of crimes – particularly during the first 48 hours of detention.... Members of the delegation were struck by the similarities in the descriptions of methods of torture or cruel or inhuman treatment by people who reported such acts in the various states. The techniques used included attempted suffocation by forcing water up the nose, covering the face with plastic bags, placing cloths soaked in water over the face while applying electric shocks to other parts of the body, striking the testicles with a baseball bat partially covered with cloth and holding people in cells at low temperatures without blankets or covers’ (SPT 2010a: §144 en 146)

‘The SPT found that there was a certain consistency in the reports by detainees concerning the techniques of torture and ill-treatment used. They repeatedly stated that the techniques commonly employed included suffocation by plastic bags (the ‘dry submarine’ method), sometimes combined with being stripped naked, punches to the windpipe, blows to the ears and nape of the neck, and squeezing of the testicles....The SPT considers that some of the practices related by the detainees interviewed, such as the ‘dry submarine’ method and squeezing of testicles, are not simply isolated incidents but represent common and established practice by the National Police during the initial hours of detention. The SPT is extremely concerned at the existence of a pattern in this regard, since the same techniques were described by people interviewed at random in different parts of the country’ (SPT 2010b: §135 en 142)

5. Besluit

Saffraan is een krachtig kruid. Maar het is ook een uiterst kostbaar kruid. En de vuistregel is doorgaans dat je met kostbare zaken zuinig en behoedzaam omspringt. We willen de

metafoor niet te ver voeren, maar we kunnen er moeilijk omheen dat de eerste ervaringen met het OPCAT niet onverdeeld positief te noemen zijn. Terwijl het aantal ratificaties snel de hoogte inging en het enthousiasme hiervoor te begrijpen is (en in zekere zin als indicator voor succes kan worden gehanteerd), blijkt toch dat het gebrek aan voldoende materiële ondersteuning en de sputterende medewerking van sommige lidstaten de ganse constructie zwaar op de proef stelt. Als gevolg hiervan ziet het SPT zich genooddaakt naar creatieve oplossingen te zoeken en - meer nog dan voorheen - beroep te doen op bevriende NGO's en andere organisaties die zich om zijn lot bekommeren. De harde conclusie die het SPT reeds in zijn tweede jaarrapport formuleerde, heeft vooralsnog niet aan actualiteit ingeboet:

‘Either lip service is paid to the idea of a system of visits by preventive bodies or a major injection of funds is required. Prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment is not cost neutral’ (CAT 2009a: §76)

Los van dergelijk praktische problemen roepen de eerste ervaringen met het OPCAT ook andere, meer fundamentele vragen op. Eén prangend vraagstuk betreft de relatie tot het CPT: heeft het SPT zich de afgelopen jaren teveel willen spiegelen aan het CPT? Zoals we eerder al schreven, zijn de ontstaanstrajecten van beide instellingen nauw in elkaar verweven en is het CPT eigenlijk pas kunnen ontstaan toen begin jaren tachtig de VN niet rijp bleek te zijn voor een dergelijk preventief mechanisme. In die zin is het volstrekt begrijpelijk dat het SPT inspiratie put uit de ervaring die het CPT heeft opgebouwd in Europa. Dit blijkt overigens ook uit de samenstelling van het SPT: heel wat van de (oud-)leden van het SPT zijn of waren lid van het CPT. Victor Rodriguez Rescia, oud-voorzitter van het SPT, omschreef het CPT in november 2009 betekenisvol als ‘our elder brother and our partner and colleague in the prevention of torture’.

In die zin valt in het bijzonder op dat het SPT, net zoals het CPT, een zeer brede kijk op preventie hanteert:

‘...the prevention of torture and ill-treatment embraces – or should embrace – as many as possible of those things which in a given situation can contribute towards the lessening of the likelihood or risk of torture or ill-treatment occurring. Such an approach requires not only that there be compliance with relevant international obligations and standards in both form and substance but that attention is also paid to the whole range of other factors which bear upon the experience and treatment of persons deprived of their liberty and which by their very nature will be context specific’ (CAT 2011: §105)

Soms wordt echter uit het oog verloren dat de wijze waarop het CPT zijn preventieve opdracht de afgelopen twee decennia heeft uitgebouwd, niet noodzakelijk de enige weg is of hoeft te zijn (Murray e.a. 2011: 18). Antonio Cassese (1996), de eerste voorzitter van het CPT, merkte ooit op dat de lidstaten toentertijd, wanneer het Europese antifolterverdrag werd onderhandeld, misschien niet goed de verreikende implicaties hadden ingeschat van het ECPT. In die zin is er al vaker op gewezen dat het CPT in de beginjaren van zijn bestaan een lijn heeft uitgezet bij de invulling van zijn opdracht die niet noodzakelijk overeenstemt met wat de geestelijke vaders en moeders van het verdrag voor ogen hadden. In de jaren zeventig en tachtig ging de aandacht vooral naar foltering dat doelbewust als (politiek) wapen werd ingezet om verzet allerhande (al dan niet letterlijk) te breken en te kraken (Amnesty International 1973; Rodley 2009). Ook de discussies over de ECPT werden vooral gevoed door de gruwel van foltering, zoals o.m. gedocumenteerd in het *Report on Torture* van Amnesty International. In de praktijk zou het CPT, toen het begin jaren negentig operationeel werd, zijn opdracht echter ruimer gaan invullen en zich in het bijzonder ook gaan richten op detentiecondities (Evans & Morgan 1998: 115-117, 140-141; Evans &

Morgan 1999: 8-9). Het CPT heeft daarvoor tijd en ruimte gekregen en kon zijn activiteiten ontplooiën in een al bij al gunstige en politiek stabiele (en quasi foltervrije) omgeving van aanvankelijk 15 lidstaten.

Voor het SPT ligt het tempo hoger en oogt de context complexer: op dit moment telt het OPCAT reeds meer lidstaten dan de ECPT; het SPT beschikt over gevoelig minder middelen en bezoeken dan het CPT (dat nochtans ook klaagt over onvoldoende omkadering); het SPT is werkzaam in een wereldwijde omgeving die meer uitdagend en divers is waaronder lidstaten die een moeilijke transitie doormaken of geplaagd worden door politieke onrust; en het SPT wordt geconfronteerd met de ‘echte’ folterpraktijken waar het CPT verhoudingsgewijs minder mee te maken heeft gekregen. De eerste ervaringen van het SPT wijzen in die zin op de kwetsbaarheid van een dergelijk preventief mechanisme in de huidige mondiale omgeving – zeker als het zich wat teveel spiegelt aan de Europese ‘grote broer’, het CPT.

Bibliografie

- Amnesty International (1973). *Report on Torture*. Londen: Duckworth.
- Association for the Prevention of Torture (2007). *Letting in the light. 30 years of torture prevention*. Genève: APT.
- Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers (2011). Resolutie met het oog op de ratificatie van het Optioneel Protocol bij het VN-Verdrag tegen Foltering en Andere Wrede, Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing (OPCAT) (20 juli 2011). *Kamer 2010-11*, DOC 53 0025/005.
- Boeglin, N. (2005). History of the Optional Protocol to the UN Convention against Torture. In: Inter-American Institute for Human Rights & Association for Prevention of Torture, *Optional Protocol to the United Nations Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. A Manual for Prevention*, 33-59.
- Cassese, A. (1996). *Inhuman States. Imprisonment, Detention and Torture in Europe Today*. Cambridge: Polity Press.
- Committee Against Torture (2008). *First annual report of the subcommittee on prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment (February 2007 to March 2008)*. CAT/C/40/2, 14 mei.
- Committee Against Torture (2009a). *Second annual report of the subcommittee on prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment (February 2008 to March 2009)*. CAT/C/42/2, 7 april.
- Committee Against Torture (2009b). *Consideration of Reports Submitted by States Parties under article 19 of the Convention. Concluding Observations of the Committee Against Torture. Belgium*. CAT/C/BEL/CO/2, 19 januari.
- Committee Against Torture (2010). *Third annual report of the subcommittee on prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment (April 2009 to March 2010)*. CAT/C/44/2, 25 maart.
- Committee Against Torture (2011). *Fourth annual report of the subcommittee on prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment (April – December 2010)*. CAT/C/46/2, 3 februari.
- Council of Europe Commissioner for Human Rights (2009). *Report by the Council of Europe Commissioner for Human Rights, Thomas Hammarberg, on his visit to Belgium, 15-19 December 2008*. CommDH (2009)14, Straatsburg: Raad van Europa, 17 juni.
- Daems, T. (2010). Twintig jaar CPT: een terugblik. *Panopticon*, 31(2), 79-83.

- Daems, T. (2011a). Een nieuw hoofdstuk in de Europese strijd tegen foltering. *Fatik: Tijdschrift voor Strafbeeld & Gevangeniswezen*, 129, 23-28.
- Daems, T. (2011b). Gekooid recht voor de gekooide mens. Stand van zaken basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden. *Tijdschrift voor Strafrecht*, 12(5), 337-345.
- Délégation belge (2008). *Présentation du rapport soumis par la Belgique en application de l'article 19 de la Convention contre la torture ou autres peines ou traitements cruels, inhumains ou dégradants. Exposé introductif de la délégation belge*. Genève, 12 november.
- De Beco, G. (2007). Voordelen van een nationale mensenrechteninstelling in België. *Tijdschrift voor Mensenrechten*, 5(2), 7-10.
- De Federale Ombudsman (2011). *Jaarverslag 2010*. Brussel.
<<http://www.mediateurfederal.be/sites/1070.fedimbo.belgium.be/files/jv2010-nl.pdf>>
- De Schutter, O. & de Beco, G. (2006). *De Belgische commissie voor grondrechten: voorstelling en voorstel van akkoord*. Brussel, 18 april.
- De Vargas, F. (1980). History of a Campaign. In: International Commission of Jurists & Swiss Committee Against Torture (eds.), *Torture: How to Make the International Convention Effective. A Draft Optional Protocol*. Genève: International Commission of Jurists, 41-46.
- European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (2006). *16th general report on the CPT's activities covering the period 1 August 2005 to 31 July 2006*. CPT/Inf (2006) 35, 16 oktober.
- Evans, M. (2011). *Statement by Mr. Malcolm Evans, Chairperson Subcommittee on prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment*. New York, 66th session of the General Assembly, Third Committee, item 69(a), 18 oktober.
- Evans, M.D. & Haenni-Dale, C. (2004). Preventing Torture? The Development of the Optional Protocol to the UN Convention Against Torture. *Human Rights Law Review*, 4(1), 19-55.
- Evans, M.D. & Morgan, R. (1998). *Preventing Torture. A Study of the European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*. Oxford: Clarendon Press.
- Evans, M.D. & Morgan, R. (1999). The CPT: An Introduction. In: R. Morgan & M.D. Evans (eds.), *Protecting Prisoners. The Standards of the European Committee for the Prevention of Torture in Context*. Oxford: Oxford University Press, 3-29.
- Federale Regering (2003). *Een creatief en solidair België. Zuurstof voor het land. Regeringsverklaring en regeerakkoord*. Juli.
- Federale Regering (2011). *Regeerakkoord*. 1 december.
- Gautier, J.-J. (1974/2003). Lettre de Jean-Jacques Gautier à Hélène Engel (25 septembre 1974). In: N. Mischler (ed.), *Jean-Jacques Gautier et la prévention de la torture: de l'idée à l'action. Recueil de textes*. Genève: L'Association pour la prévention de la torture, 41-44.
- Gautier, J.-J. (1976/2003). La proposition de Jean-Jacques Gautier. In: N. Mischler (ed.), *Jean-Jacques Gautier et la prévention de la torture: de l'idée à l'action. Recueil de textes*. Genève: L'Association pour la prévention de la torture, 229-232.
- Gautier, J.-J. (1980). The Case for an Effective and Realistic Procedure. In: International Commission of Jurists & Swiss Committee Against Torture (eds.), *Torture: How to Make the International Convention Effective. A Draft Optional Protocol*. Genève: International Commission of Jurists, 31-38.

- Human Rights Council (2011). *Report of the Working Group on the Universal Periodic Review – Belgium*. A/HRC/18/3, 11 juli.
- Long, D. (2005). Commentary on the Optional Protocol to the UN Convention against Torture. In: Inter-American Institute for Human Rights & Association for Prevention of Torture, *Optional Protocol to the United Nations Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. A Manual for Prevention*, 61-119.
- Mischler, N. (2003). Introduction. In: N. Mischler (ed.), *Jean-Jacques Gautier et la prévention de la torture: de l'idée à l'action. Recueil de textes*. Genève: L'Association pour la prévention de la torture, 17-36.
- Murray, R. (2008). National preventive mechanisms under the optional protocol to the torture convention: one size does not fit all. *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 26(4), 485-516.
- Murray, R., Steinerte, E., Evans, M. & Hallo de Wolf, A. (2011). *The Optional Protocol to the UN Convention Against Torture*. Oxford: Oxford University Press.
- Nowak, M. (2010). Summing up of the conference discussion. In: Council of Europe & Association for the Prevention of Torture (eds.), *New partnerships for torture prevention in Europe. Proceedings of the Conference*. Strasbourg, 6 November 2009. Straatsburg, 107-114.
- Pataer, P. (2006). Een mensenrechtencommissie voor België. *Tijdschrift voor Mensenrechten*, 4(3), 3.
- Rodley, N. (2009). *The Treatment of Prisoners under International Law. Third Edition*. New York: Oxford University Press.
- Steinerte, E. & Murray, R. (2009). Same but different? National human rights commissions and ombudsman institutions as national preventive mechanisms under the Optional Protocol to the UN Convention against Torture. *Essex Human Rights Review*, 6(1), 54-72.
- Strategische Adviesraad internationaal Vlaanderen (2011). *Reflectie over mensenrechten en het Vlaams internationaal beleid*. Advies 2011/22, 14 november.
- Strategische Adviesraad internationaal Vlaanderen & Strategische Adviesraad voor het Welzijns-, Gezondheids- en Gezinsbeleid (2011). *Facultatief protocol bij het verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of onterende behandeling of bestraffing*. SARiV Advies 2011/15, SAR WGG Advies 20110719_foltering. 25 juli.
- Subcommittee on Prevention of Torture (2009). *Report on the visit of the subcommittee on prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment to the Maldives*. CAT/OP/MDV/1, 26 februari.
- Subcommittee on Prevention of Torture (2010a). *Report on the visit of the subcommittee on prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment to Mexico*. CAT/OP/MEX/1, 31 mei.
- Subcommittee on Prevention of Torture (2010b). *Report on the visit of the subcommittee on prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment to Paraguay*. CAT/OP/PRY/1, 7 juni.
- Subcommittee on Prevention of Torture (2010c). *Guidelines on national preventive mechanisms*. CAT/OP/12/5, 9 december.
- Subcommittee on Prevention of Torture (2011a). *Report on the visit of the subcommittee on prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment to Benin*. CAT/OP/BEN/1, 15 maart.
- Subcommittee on Prevention of Torture (2011b). *Réponses de la République du Bénin aux recommandations et questions formulées par le Sous-Comité pour la prévention de la*

- torture et autres peines ou traitements cruels, inhumains ou dégradants dans le rapport sur sa première visite périodique. CAT/OP/BEN/1/Add.1, 15 maart.*
- Subcommittee on Prevention of Torture (2011c). *Analytical self-assessment tool for National Prevention Mechanisms (NPM). A preliminary guide by the SPT regarding the functioning of an NPM.* CAT/OP/12/8, 18 oktober.
- Subcommittee on Prevention of Torture (2011d). *Press Release – SubCommittee on Prevention of Torture announces its Programme of Field visits for 2012.* Genève, 18 november.
- Van Laethem, K. & Weis, K. (2011). Naar een volwaardige nationale mensenrechteninstelling in België? *De Juristenkrant*, 234 (28 september), 13.